

جامعه‌المصطفی‌العالمیة

مجتمع آموزش عالی امام خمینی قدس سره

مدرسه عالی قرآن و حدیث

رساله دکتری رشته قرآن و علوم گرایش تربیتی

عنوان:

تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت دینی در قرآن

استاد راهنما:

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر سید محمد صادق موسوی نسب دام‌ظله

استاد مشاور:

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی همت بناری دام‌ظله

طلبه: گلزار احمد جعفری

کد کامپیوتری: ۱۲۵۱۲۱۳

مرداد: ۱۳۹۶

تاریخ: ۱۳۹۶/۰۵/۰۳

«فرم چکیده رساله دکتری»

شماره:

پیوست:

مشخصات رساله:

نام و نام خانوادگی طلبه گلزاراحمد جعفری، کد تحصیلی ۱۲۵۱۲۱۳، رشته تحصیلی قرآن و علوم، گرایش علوم تربیتی، محل تحصیل مجتمع آموزش عالی امام خمینی، عنوان رساله: «تأثیر یادگیری مشاهده ای بر تربیت دینی در قرآن».

استاد راهنما: دکتر محمد صادق موسوی نسب زید عزه، استاد مشاور اول: دکتر علی همت بناری زید عزه تاریخ دفاع ۱۳۹۶/۰۵/۰۳

کلید واژه‌ها: تعداد منابع: ۱۷۵

تذکره ۱: چکیده باید حداکثر ۳۰۰ کلمه و حاوی مطالب زیر باشد:

۱. مسئله تحقیق ۲. مجموع یافته‌ها ۳. پیشنهادات تحقیق

تذکره ۲: امضای اساتید راهنما و مشاور در پایان چکیده الزامی است.

متن چکیده: تربیت، مفهوم وسیعی است که در برگیرنده تمام شئون و ساحت‌های حیات انسانی است؛ و از طرفی مهم‌ترین نوع یادگیری، یادگیری مشاهده ای است، این نوع، محتوی تربیت را به صورت عینی و عملی ارائه می‌دهد؛ این نوشتار با همین دغدغه، «تأثیر یادگیری مشاهده ای بر تربیت دینی در قرآن» را مورد بحث قرار داده و تلاش میکند به این سوال پاسخ دهد: از نظر گاه تأثیر یادگیری مشاهده ای بر ابعاد تربیت دینی (اعتقادی، اخلاقی و عبادی) چگونه است؟ همچنین رابطه تأثیر یادگیری مشاهده ای در شکل‌گیری و التزام به عقاید، اخلاق و احکام در قرآن کریم به چه شکلی است؟ هدف این نوشتار؛ ارائه عینی و عملی تربیت دینی، جلوگیری از انحرافات و به کمال رساندن انسان در پرتو آیات قرآنی است؛ و آن نیز تطبیق میان قرآن و علوم تربیتی، در ارائه راه‌کارهای تربیتی قرآن است.

یکی از ابعاد تربیت دینی، تربیت اعتقادی است که به عنوان شالوده و زیر بنای انسان مطرح است؛ این کتاب و حیانی توحید را به عنوان اصلی ترین مبنا مطرح و در بسیاری از موارد به همین سه روش ذکر شده اشاره می‌کند؛ همچنین در بحث معاد و تجسم اعمال، فائده عقوبت جلوگیری از انجام وقوع جرم و فائده مثبت تشویق به انجام اعمال صالح آمده است.

در تربیت اخلاقی تلاش می‌شود با بهره‌گیری از دانش تعلیم و تربیت، اهداف اخلاقی را عینیت بخشیم؛ انسان رفتار و گفتار خود را مطابق الگوهای مطلوبش تنظیم می‌نماید؛ تأثیر یادگیری مشاهده ای چنان تنیدگی در تربیت اخلاقی دارد که فرد و به تبع آن جامعه، اخلاق و اعمال خوب را مشاهده و چون الگوی مطلوبش است سعی در درونی نمودن آن دارد. در قرآن کریم آیاتی وجود دارد که صراحتاً تعدادی از شخصیت‌های بشر، مانند: پیامبر اکرم، حضرت ابراهیم و ... را به‌عنوان رهبر، امام و الگوی عمل در بحث تربیت اخلاقی معرفی نموده است. دیگر از ساحت‌های تربیت دینی، تربیت عبادی است؛ تربیت اعتقادی بدون تربیت عبادی بار ارزشی ندارد، زیرا لازمه شناخت یک دین، عمل به آموزه‌های آن است؛ در این بحث به نقش الگودهی، تشویق و تنبیه در تربیت عبادی و همچنین به تأثیر یادگیری مشاهده ای در التزام به نماز، روزه، حج، ترک محرّمات و اهتمام به مستحبات پرداخته شده است.

مهم‌ترین دستاوردهای تحقیق، بعد از فحوص و جستجو در آیات قرآن، بدین شرح اند: مهمترین روش‌هایی که قرآن کریم برای تربیت دینی ارائه می‌دهد عبارتند از: الف- الگودهی و آموزش عملی و عینی؛ ب- ثمره عقوبت، جلوگیری از انجام وقوع جرم و ثمره مثبت، تشویق به انجام اعمال صالح؛ ج- تنظیم رفتار و گفتار مطابق الگوی مطلوب؛ د- عینیت بخشی اهداف اخلاقی؛ ه- لازمه شناخت عمل به آموزه‌های دین.

واژگان کلیدی: اعتقادات، اخلاقیات، عبادات، یادگیری مشاهده ای، تربیت دینی، قرآن.

نام و نام خانوادگی استاد مشاور و امضاء

نام و نام خانوادگی استاد راهنما و امضاء

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱. بیان مسأله تحقیق	۱
۲. سوالات تحقیق	۳
۳. فرضیه تحقیق	۳
۴. اهداف تحقیق	۳
۵. ضرورت تحقیق	۴
۶. پیشینه تحقیق	۴
۷. روش تحقیق	۷
۸. نوآوری و جنبه جدید بودن تحقیق	۷
فصل اول: مفاهیم کلیدی	۹
مقدمه	۹
۱. تربیت و انواع آن	۱۰
۱.۱. تربیت در لغت	۱۰
۱.۲. تعریف اصطلاحی	۱۳
۲. انواع تربیت	۱۵
۲.۱. تربیت عقلانی	۱۵
۲.۲. تربیت اخلاقی	۱۷
۲.۳. تربیت جسمانی	۱۹
۲.۴. تربیت اجتماعی	۲۰
۲.۵. تربیت عاطفی	۲۳
۳. تربیت دینی و مؤلفه های آن	۲۶
۳.۱. تعریف تربیت دینی	۲۶
۳.۲. مؤلفه های تربیت دینی	۲۷
۳.۲.۱. انگیزه دینی	۲۷
۳.۲.۲. بینش و شناخت دینی	۳۰

۳۲	۳. ۲. ۳. احساس مسولیت
۳۳	۳. ۲. ۴. توانایی به وظیفه و تکلیف شرعی
۳۵	۳. ۲. ۵. تربیت فطری انسان
۳۸	۳. ۲. ۶. ارادی و اختیاری
۴۲	۴. موانع و محدودیتهای تربیت دینی از دیدگاه قرآن
۴۲	۴. ۱. موانع تربیت دینی از سوی مربی
۴۸	۴. ۲. موانع تربیت دینی از سوی متربی
۵۳	۳. ۴. موانع تربیت از ناحیه محیط و جامعه
۵۷	۵. یادگیری و انواع آن
۵۷	۵. ۱. مفهوم شناسی یادگیری
۵۹	۵. ۲. انواع یادگیری
۶۰	۵. ۲. ۱. نظریه های یادگیری رفتاری
۶۰	۵. ۲. ۱. ۱. نظریه یادگیری گشتالت
۶۳	۵. ۲. ۱. ۲. یادگیری رابرت گانیه
۶۴	۵. ۲. ۲. نظریه های یادگیری شناختی
۶۴	۵. ۲. ۲. ۱. یادگیری شناختی برونر
۶۵	۵. ۲. ۲. ۲. یادگیری معنی دار آزوبل
۶۸	۶. ۱. تشریح نظریه یادگیری بندورا
۷۲	۶. ۲. عوامل مؤثر بر سرمشق گیری
۷۶	۷. رابطه یادگیری مشاهده‌ای و تربیت دینی
۸۰	فصل دوم: تاثیر یادگیری مشاهده ای بر تربیت اعتقادی در قرآن
۸۰	مقدمه
۸۱	۱. تربیت اعتقادی
۸۱	۱. ۱. تعریف تربیت اعتقادی
۸۱	۱. ۱. ۱. اهمیت و ضرورت تربیت اعتقادی
۸۱	۱. ۱. ۲. مقدم بودن تربیت اعتقادی بر سایر ابعاد تربیت

۱. ۱. ۳. اعتقادات پایه و اساس دین اسلام ۸۲
۱. ۱. ۴. ثابت و ریشه دار بودن اعتقاد و بی ثبات بودن بی اعتقادی ۸۲
۱. ۱. ۵. جایگاه بلند و رفیع اعتقادات در آموزه‌های اسلامی ۸۳
۱. ۱. ۶. معنابخشی اعتقادات به زندگی ۸۳
۱. ۲. نسبت بین تربیت دینی و تربیت اعتقادی ۸۴
۲. پیوستگی تربیت اعتقادی و یادگیری مشاهده‌ای ۸۵
۳. میزان تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت اعتقادی ۸۶
- الف: تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به خدا ۹۰
۳. ۱. توحید ۹۰
۳. ۱. ۱. محوری ترین اصل و اساس دین خداشناسی ۹۲
۳. ۱. ۲. فطری بودن خداشناسی ۹۳
۳. ۲. توحید در لغت و اصطلاح ۹۴
۳. ۳. انواع توحید ۹۵
۱. تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به خالقیت خدا ۹۸
۱. ۱. معنای توحید در خالقیت ۹۸
۱. ۲. یادگیری مشاهده‌ای و ایمان به خالقیت خدا ۹۹
۲. تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به ربوبیت خدا ۱۰۱
۲. ۱. تعریف ربوبیت خدا ۱۰۱
۲. ۲. یادگیری مشاهده‌ای و ایمان به ربوبیت خدا ۱۰۲
۳. تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به الوهیت خدا ۱۰۶
۳. ۱. اهمیت الوهیت خدا ۱۰۶
۳. ۲. تعریف توحید در الوهیت ۱۰۷
۳. ۳. تاثیر یادگیری مشاهده‌ای و توحید در الوهیت ۱۰۸
- ب: تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به معاد ۱۱۳
۱. اهمیت معادشناسی ۱۱۳
۲. یادگیری مشاهده‌ای و معاد ۱۱۷

۱۲۰	۱. تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به زنده شدن انسانها
۱۲۳	۲. تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به تجسم اعمال
۱۲۳	۲. ۱. اهمیت بحث تجسم اعمال
۱۲۴	۲. ۲. تعریف تجسم اعمال
۱۲۵	۲. ۳. یادگیری مشاهده‌ای و تجسم اعمال در قرآن کریم
۱۲۷	۳. تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ایمان به حساب روز قیامت
۱۳۳	فصل سوم: تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت اخلاقی در قرآن
۱۳۳	مقدمه
۱۳۴	۱. تربیت اخلاقی
۱۳۴	۱. ۱. اهمیت و ضرورت اخلاق در قرآن کریم
۱۳۶	۱. ۲. رابطه تربیت و اخلاق
۱۳۷	۱. ۳. تعریف تربیت اخلاقی
۱۳۸	۱. ۴. فرق بین اخلاق و تربیت اخلاقی
۱۳۸	۱. ۵. موضوع و هدف تربیت اخلاقی
۱۳۸	۱. ۶. رابطه تربیت اخلاقی و تربیت دینی
۱۴۰	۲. ارتباط و پیوستگی تربیت اخلاقی و یادگیری مشاهده‌ای
۱۴۳	۳. میزان تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت اخلاقی
۱۴۵	الف: الگودهی و اسوه سازی و تاثیر آن بر تربیت اخلاقی
۱۴۶	۱. مفهوم شناسی الگو دهی و اسوه سازی آن
۱۴۷	۲. جایگاه و نقش الگو دهی و اسوه سازی در قرآن
۱۴۹	۳. کارکردهای الگو دهی و اسوه سازی
۱۵۰	۳. ۱. تاثیر گذاری عمیق الگوها در یادگیری
۱۵۲	۳. ۲. تغییر در گرایش ها و رفتارها
۱۵۳	۴. اصول قرآنی الگو دهی و اسوه سازی
۱۵۴	۴. ۱. عینی و ملموس بودن الگو
۱۵۵	۴. ۲. ممتاز و برجسته بودن الگوهای قرآنی

ب: عبرت دهی و عبرت آموزی و تاثیر آن بر تربیت اخلاقی.....	۱۵۷
۱. عبرت دهی و عبرت آموزی.....	۱۵۷
۲. جایگاه و نقش عبرت دهی و عبرت آموزی در تربیت اخلاقی.....	۱۶۱
۳. منابع عبرت دهی و عبرت آموزی.....	۱۶۴
۱. شگفتی های آفرینش جهان.....	۱۶۴
۲. تبیین شگفتی های آفرینش در آیات.....	۱۶۴
۳. عبرت آموزی از شگفتی آفرینش.....	۱۶۶
۴. تاریخ گذشتگان.....	۱۶۷
۱. تاثیرات تاریخ و آثار گذشتگان بر عبرت آموزی.....	۱۶۸
۴. پیامدهای عبرت دهی و عبرت آموزی در قرآن.....	۱۷۰
۱. عبرت دهی کلید بینش اخلاقی.....	۱۷۰
۲. تاثیر گذاری عبرت آموزی در یادگیری ارزشهای اخلاقی.....	۱۷۲
۳. عبرت دهی و بازداري از ناهنجاری های اخلاقی.....	۱۷۴
فصل چهارم: تاثیر یادگیری مشاهده ای بر تربیت عبادی در قرآن.....	۱۷۷
مقدمه.....	۱۷۷
۱. مفهوم شناسی تربیت عبادی.....	۱۷۸
۱. اهمیت و ضرورت تربیت عبادی.....	۱۷۸
۲. معنا و مفهوم تربیت عبادی.....	۱۸۳
۲. معنای اصطلاحی عبادت.....	۱۸۴
۳. تعریف تربیت عبادی.....	۱۸۵
۲. پیوستگی و ارتباط تربیت عبادی و یادگیری مشاهده ای.....	۱۸۶
۳. میزان تاثیر یادگیری مشاهده ای بر تربیت عبادی.....	۱۸۹
الف: تاثیر یادگیری مشاهده ای بر التزام به واجبات.....	۱۹۲
۱. تاثیر یادگیری مشاهده ای بر التزام به نماز.....	۱۹۳
۱. اهمیت نماز.....	۱۹۳
۲. یادگیری مشاهده ای و التزام به نماز.....	۱۹۴

۱۹۵.....	۱. ۲. نقش الگودرالتزام به نماز.....
۱۹۶.....	۲. ۲. نقش تشویق و تنبیه در اقامه نماز.....
۱۹۷.....	۲. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر التزام به روزه.....
۱۹۷.....	۲. ۱. اهمیت روزه.....
۱۹۸.....	۲. ۲. یادگیری مشاهده‌ای و التزام به روزه.....
۱۹۹.....	۲. ۲. ۲. تشویق برای عادت کودکان به روزه داری.....
۲۰۰.....	۳. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر التزام به حج.....
۲۰۰.....	۳. ۱. اهمیت حج در میان تکالیف عبادی.....
۲۰۱.....	۳. ۲. یادگیری مشاهده‌ای و تاثیر آن بر ابعاد حج.....
۲۰۳.....	۳. ۲. ۳. حج گنکره مشکل گشا سیاسی مسلمانان جهان.....
۲۰۵.....	ب: تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ترک محرمات.....
۲۰۵.....	۱. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ترک زنا.....
۲۰۸.....	۲. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر ترک سرقت و دزدی.....
۲۱۴.....	ج: تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تعظیم شعائر اسلامی و اهتمام به مستحباب.....
۲۱۴.....	مقدمه.....
۲۱۵.....	۱. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تعظیم شعائر اسلامی.....
۲۱۶.....	۲. ۱. یادگیری مشاهده‌ای و تاثیر آن بر تعظیم شعائر اسلامی.....
۲۱۷.....	۲. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر اهتمام به مستحباب: دعا و مناجات، توسل.....
۲۱۸.....	۲. ۱. اهمیت دعا.....
۲۱۸.....	۲. ۲. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر دعا و مناجات.....
۲۲۱.....	جمع بندی و نتیجه گیری.....
۲۲۶.....	پیشنهادات.....
۲۲۷.....	فهرست منابع عمومی.....

مقدمه

تربیت یکی از اساسی ترین نیازهای بشری است که در پرتو آن می توان به سعادت راه یافت و سعادت انسان نیز چیزی جز رسیدن به قرب الهی نمی باشد، بدین منظور تربیت اسلامی برای یک فرد مسلمان ضرورت بسیار دارد زیرا بندگی خداوند متعال که اساس اسلام است تنها از طریق یک تربیت صحیح اسلامی حاصل می شود.

موضوع تعلیم و تربیت انسان می باشد انسان باتمام موجودات دیگر متفاوت است و از امتیازاتی برخوردار است که مختص او است. از منظر اسلام و قرآن، انسان موجودی است که روح خدا در او دمیده شده و استعداد های رسیدن به کمال در درون او گذاشته شده است. استعدادهایی که در اثر تعلیم و تربیت صحیح شکوفا شده و یا در اثر رها شدن یا تربیت نا صحیح به تباهی کشیده می شود؛ و چون انسان آفریده شده تا به کمال برسد لذا تربیت از اهمیت و جایگاه ویژه ای برخوردار است؛ بنابراین باید راه تربیت صحیح انسان را شناخت تا در اثر آن انسان از انحرافات باز داشته شود و به فعلیت کمال انسانی برسد.

بسیاری از روان شناسان معتقدند که ما تعداد زیادی از رفتار های خود را با مشاهده رفتار های دیگران یاد می گیریم. یادگیری مشاهده می تواند بخش عظیمی از یادگیری ما را تبیین کند. یادگیری مشاهده ای به صورت مکانیکی و از راه تقویت حاصل نمی شود، ما می توانیم با مشاهده یاد بگیریم، بدون آنکه کوچکترین پاسخی نشان دهیم برای این کار، دقت در رفتار دیگران ظاهراً کافی خواهد بود. بنا به این نظریه، یادگیری از راه مشاهده، تقلید و الگوبرداری انجام می شود و به عامل تقویتی نیازی ندارد.^۱

قران و سنت، بر بهره گیری از الگو و پی روی از اسوه های حسنه تأکید کرده است؛ چون تأثیر شخصیت الگوها در شکل گیری و تثبیت شخصیت اخلاقی و عبادی آنان فوق العاده چشم گیر است. الگوها و مدل های انسانی نه تنها در ظاهر و رفتار افراد تاثیر گذارند، بلکه در عمل اندیشه ها و باورهای افراد نفوذ کرده، اندیشه و گرایش های افراد را متحول و دگرگون می سازد.

۱. بیان مسأله تحقیق

۱. حمزه گنجی، مبانی روان شناسی عمومی ص ۱۲۷.

یکی از مهمترین و بنیادی‌ترین اهداف قرآن کریم تربیت آدمیان و رسالت پیامبران است. تربیت دارای ابعاد و ساحت‌های متعددی می‌باشد که یکی از این ساحت‌ها، ساحت تربیت دینی است. البته در ادبیات کنونی تعلیم و تربیت گاهی اندیشمندان تربیت دینی را به معنای مقسمی و دربرگیرنده تمامی ساحت‌های تربیت و گاهی به معنای قسمی و دربرگیرنده بخش خاصی از عقاید، اخلاق و احکام می‌دانند. در یک معنای رایج‌تر تربیت دینی عبارت است از سازماندهی و جهت‌دهی اعتقادات و باورها، احکام و اخلاق. این تربیت از راه‌های گوناگونی مثل مشاهده، تقلید و الگودهی، محقق

در تعریف یادگیری مشاهده‌ای گفته شده است که یادگیرنده از طریق مشاهده رفتار دیگران به یادگیری می‌پردازد. یعنی وقتی که یادگیرنده رفتار شخص دیگری را مشاهده می‌کند که آن شخص برای آن رفتار تقویت دریافت می‌کند آن رفتار توسط فرد مشاهده‌کننده آموخته می‌شود به این نوع یا روش تقویت (تقویت جانشینی) می‌گویند^۱

این نوع یادگیری مشاهده‌ای چهار مرحله یا فرایند دارد. ۱. مرحله توجه ۲. مرحله به یاد سپاری ۳. مرحله باز آفرینی ۴. مرحله انگیزشی یا تقویتی (همان)

قرآن کریم در شماری از آیات، آدمیان را به مشاهده و مطالعه جهان هستی فرا می‌خواند و از آنان می‌خواهد به گردش در روی زمین بپردازند و از این طریق نشانه‌های عظمت الهی و اسرار خلقت را مشاهده نموده و برایمان خویش بیفزایند.

همچنین قرآن نیز خود از روش مشاهده برای تربیت دینی انسانها بهره برده است که نمونه‌ای از آن را می‌توان در قصه کشته شدن هابیل بدست قابیل و کندن قبر کلاغ برای دفن کلاغ دیگر مشاهده کرد.

این رساله درصدد است نقش یادگیری مشاهده‌ای در تربیت دینی از دیدگاه قرآن را مورد بحث قرار دهد و تلاش کند که به این سوال پاسخ دهد: عبارت دیگر در این رساله به منظور پاسخدهی به سوال فوق تأثیر یادگیری مشاهده‌ای را در تربیت اعتقادی، اخلاقی و عبادی در فصلهای جداگانه مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

۱. علی اکبر سیف، روان‌شناسی پرورشی نوین، ص ۱۶۷.

۲. سوالات تحقیق

سوال اصلی:

تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت دینی در قرآن کریم چیست؟

سوال های فرعی:

۱. تربیت دینی چیست و مولفه های آن کدام است؟
۲. یادگیری مشاهده‌ای چیست و جایگاه آن در میان انواع یادگیری کدام است؟
۳. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت اعتقادی در قرآن کریم چیست؟
۴. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت اخلاقی در قرآن کریم چیست؟
۵. تأثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت عبادی در قرآن کریم چیست؟

۳. فرضیه تحقیق

البته اساساً در دانش روش‌شناسی و پژوهش فرضیه مربوط به پژوهش میدانی تجربی و پیمایشی است اما اگر منظور از فرضیه‌ارایه گزاره‌ای باشد که در هر پژوهش به واکاوی، اثبات یا رد آن می‌پردازیم و مشتمل بر پیش‌بینی یک پاسخ احتمالی است فرضیه‌های زیر عرضه شده است.

۱. درآموزه‌های قرآن کریم یادگیری مشاهده‌ای بر تمام ابعاد تربیت دینی اثرگذار است.
۲. تربیت دینی از راه‌های گوناگونی مثل تقلید، مشاهده و الگوگیری محقق می‌شود.
۳. یادگیری مشاهده‌ای در تربیت اعتقادی و تثبیت ایمان به خدا و معاد تأثیر ویژه‌ای دارد.
۴. یادگیری مشاهده‌ای در تحکیم تربیت اخلاقی و شکل‌دهی اسوه‌گیری و عبرت‌آموزی نقش بسزایی دارد.

۵. یادگیری مشاهده‌ای تأثیر مستقیمی بر بُعد تربیت عبادی از جمله التزام به واجبات، مستحبات، تعظیم

شعائر اسلامی و... دارد

۴. اهداف تحقیق

اهداف اصلی:

هدف کلی این تحقیق کشف دیدگاه قرآن در باره تأثیرگذاری یادگیری مشاهده‌ای بر ابعاد تربیت دینی است.

اهداف فرعی:

۱. کشف دیدگاه قرآن در باره تأثیرگذاری یادگیری مشاهده‌ای در تربیت اعتقادی
۲. کشف دیدگاه قرآن در باره تأثیرگذاری یادگیری مشاهده‌ای در تربیت اخلاقی
۳. کشف دیدگاه قرآن در باره تأثیرگذاری یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت عبادی

۵. ضرورت تحقیق

بخش قابل توجهی از تربیت کودکان، نوجوانان و بلکه بزرگسالان از طریق مشاهده والگویی از والدین، مربیان یا محیط پیرامونی صورت می‌پذیرد که تأثیر ژرف و عمیقی در متربیان خواهد گذاشت، و از طرفی نسل جوان تشنه حقیقت‌اند، اما عدم آگاهی والدین و متصدیان تربیت نسبت به روش یادگیری مشاهده‌ای و الگوهای قرآنی و اسلامی خسارات جبران‌ناپذیری بر شخصیت آن‌ها گزارده است. نقش همانندسازی با والدین و مربیان و الگوبرداری از رسانه‌ها به‌ویژه تلویزیون از جمله عوامل مهم دخیل در تربیت دینی است

بنابراین لازم است که در عصر حاضر این موضوع از منظر قرآن مورد بحث و پژوهش قرار گیرد و دیدگاه قرآن نسبت به یادگیری مشاهده‌ای استخراج و در اختیار علاقه‌مندان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت قرار داده شود تا دستورالعملی باشد برای تنظیم روند تربیت اسلامی و زمینه تربیت دینی جهانی اسلام فراهم گردد.

۶. پیشینه تحقیق

توجه به مباحث مختلف تربیتی از عصر پیامبر اکرم (ص) در اشکال مختلفی مطرح بوده است. البته با مراجعه به منابع مکتوب تفسیری و اخلاقی درمی‌یابیم کتب تفسیری براساس مدل و منهج خاص تربیتی تاکنون نگارش نشده است و امور تربیتی از سوی مفسران چندان مورد توجه نبوده است. البته در بعضی از منابع تفسیری موضوعات مختلف تربیتی بصورت اجمالی بیان شده است. مانند قرآن و روان‌شناسی اثر محمد عثمان نجاتی ترجمه عباس عرب (۱۳۸۷) که در آن، بحث یادگیری را از دیدگاه قرآن و روان‌شناسی بیان نموده است. وی می‌گوید: قرآن کریم نمونه‌هایی ذکر کرده است که در آن چگونگی فراگیری انسان از طریق مشاهده و تقلید را اخذ می‌کند.

محمد داوودی (۱۳۸۰)، سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) در تربیت دینی جلد دوم که مشتمل مباحث تربیت اعتقادی: کیفیت آموزش خدا شناسی و ایجاد و تقویت اعتقاد و... مباحث تربیت عبادی: آموزش قرآن، نماز، روزه و دعا و...، ایشان) در تربیت اخلاقی جلد سوم سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت با عناوین مبانی، اصول، هدف تربیت و روشهای اخلاقی پرداخت نموده است. خسرو باقری (۱۳۷۵) در کتاب خویش (مبانی و شیوه های تربیت اخلاقی) نظریه اخلاقی قدما، مبانی روان شناختی شیوه های تربیت اخلاقی، نظریه پیازه و کهلبرگ در زمینه اخلاقی، تطبیقی بین دیدگاههای قدما و روان شناسان معاصر، بررسی مورد بررسی قرار می دهد.

کتاب های تربیت دیگر در زمینه مبانی، اصول، شیوه و مراحل تربیت هم نوشته شده است. علی حسینی زاده (۱۳۸۹): نگرشی بر آموزش با تاکید بر آموزش آموزش دینی؛ مطالب مهم این کتاب اهمیت و جایگاه آموزش به ویژه آموزش دینی، آموزش هدف بعثت انبیاء، اصول آموزش، روشهای آموزشی، شیوههای آموزشی، آداب آموزشی، این کتاب در حول آموزش دینی، اصول، روشها و شیوههای آموزشی بحث می کند. محمد نوروزی (۱۳۹۰)، آسیب شناسی رفتاری انسان، آنچه در این کتاب مورد بحث و بررسی قرار گرفته؛ آسیب شناسی رفتاری انسان از دیدگاه قرآن است. وی ویژگی انسان، ارتباط انسان با خدا و دیگران، زمینه آفت ها و رذایل اخلاقی پرداخته است.

بعضی از مولفان کتابهای میان رشته نوشته اند. محسن عباس نژاد و همکارانش (۱۳۸۴): قرآن و روان شناسی و علوم تربیتی. این کتاب مجموعه مقالاتی میان رشته ای است اطلاعات خوبی در این زمینه ارائه می دهد و بالاخص در زمینه علوم قرآنی و علوم تربیتی نوشته شده است. این کتابها برای شناخت موضوعات و شاهد مثالهای از آیات قرآن و منابع در موضوع پیشنهادی در اهداف، روش های یادگیری و داشتن به تفکر، مشاهده، ارجاع دادن به وجدان، خواستن فعالیت گروهی، تجربه عملی میتواند مورد استفاده قرار گیرد.

برخی از رساله و پایان نامه های دانش پژوهان مباحث تربیتی را بیان نموده است. مانند روش های تعلیم توحید در قرآن اثر لیلیا خدام (۱۳۸۹)؛ محقق در این مقاله بارویکرد قرآنی روشهای تعلیم توحید بیان کرده است که شناسایی آنها راه گشای مناسبی برای نیل به توحید خواهد بود. در این مقاله، تنهابه بررسی و بیان ده شیوه از مهم ترین شیوه هایی که قرآن در تعلیم توحید به کار گرفته، پرداخته است که

عبارتند: روش الگویی، روش عبرت آموزی، روش قصه گویی، روش مشاهده‌ای، مقایسه‌ای، روش استدلالی ...

مبانی اسوه از منظر قرآن و نقش تربیتی آن، اثر شبیر احمد صوفی (۱۳۹۰)؛ محقق پایان نامه را با رویکرد قرآنی عنوان کرده است، درباره جایگاه اسوه می نویسد: وجود یک اسوه نیک و شایسته، در نظام تربیتی از اهمیت زیادی برخوردار است. وی در ذیل هر موضوع آیات متعدد می آورد تا ثابت کند که قرآن اسوه‌ها را چقدر خوب معرفی نموده است.

بعضی از مولفان مانند علی اکبر سیف در کتاب روان شناسی پرورشی نوین، علی شریعتمداری و در این کتاب تعریف، موضوع وفایده روانشناسی، روشهای بررسی و تحقیق فرضیه های روانشناسی، مکتهای روانشناسی وراثت- محیط. رشد، خانواده و تأثیر آن در رفتار بچه، گروه همسن و تأثیر آن در بچه، احتیاجات اساسی، خصوصیات فردی، یادگیری تئورهای یادگیری، عوامل موثر در یادگیری بیان شده است ... همچنین پروین کدیور در کتابشان روان شناسی تربیتی حول یادگیری و انواع آن و یادگیری مشاهده‌ای بحث نموده است.

نقد: اغلب کتب و مقالات یاد شده از جهاتی کاستی هایی دارند، که می توان در چند بخش خلاصه نمود؛ بعضی از کتب مانند قرآن و روان شناسی صبغه و رنگ تفسیری کمتری دارند و حتی برخی مانند روان شناسی یادگیری (سید یحیی محمدی) و.. هیچ اشاره‌ای به دیدگاه معرفتی و تربیتی اسلام و قرآن ننموده است. برخی دیگر از کتب بصورت تطبیقی انجام نشده است مانند کتاب سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) در تربیت دینی، و به بحث یادگیری مشاهده‌ای اشاره نشده است. و تعدادی از کتب نیز بصورت تک بعدی انجام پذیرفته اند که خود به دو نوع می توان تقسیم کرد: کتبی که به بعد یادگیری مشاهده‌ای کمتر توجه نموده اند مانند: روش‌های تعلیم توحید در قرآن (لیلا خدام)، عبرت و تربیت در قرآن و نهج البلاغه (محمد رضا قایمی مقدم) و... و برخی به بعد قرآنی و تفسیری کمتر توجه نموده اند، مانند: روان شناسی پرورشی نوین (علی اکبر سیف)

در کل می توان گفت که کار تطبیقی میان رشته‌ای تاثیر یادگیری مشاهده‌ای بر تربیت دینی در قرآن، به گونه ای که استفاده حداکثری از آیات قرآن کریم صورت گرفته باشد، نیافتیم و خلأی در این زمینه یافت می شد؛ لذا بر آن شدیم که چنین پژوهشی را سازمان و نظرگاه قرآنی در این باب را مطرح سازیم.

۷. روش تحقیق

روش علمی نگارش این نوشتار روش توصیفی-تحلیلی و روش جمع آوری مطالب کتابخانه‌ای می‌باشد؛ با بررسی آیات قرآن تاثیر یادگیری مشاهده بر ابعاد تربیت دینی مورد مذاقه قرار گرفته و نظریه یادگیری مشاهده ای تحلیل شده و نظرگاه قرآن کریم را در این مورد مورد مطالعه و کنکاوش قرار داده شد.

۸. نوآوری و جنبه جدید بودن تحقیق

۱. با توجه به مطالعات صورت گرفته تاکنون به اثر قابل توجهی که تاثیر یادگیری مشاهده ای بر تربیت دینی در قرآن به صورت نظامند مورد بحث و بررسی قرار داده باشد، دست نیافتیم ، البته این سخن به معنای انکار برخی از تحقیقات صورت گرفته و در این ارتباط نمی باشد ، ولی این تحقیقات بسیار جزئی و در حد اشاره و گذرا است.

۲. موضوع رساله تاثیر یادگیری مشاهده ای بر تربیت دینی در قرآن یک اثر میان رشته ای بین تفسیر و علوم تربیتی است.

فصل اول: مفاهیم کلیدی

۱. مقدمه

۲. مفهوم شناسی تربیت

۳. انواع تربیت

۴. تربیت دینی و مولفه های آن

۵. موانع تربیت دینی

۶. مفهوم شناسی یادگیری

۷. یادگیری مشاهده ای

۸. رابطه و همبستگی یادگیری مشاهده ای و تربیت دینی